

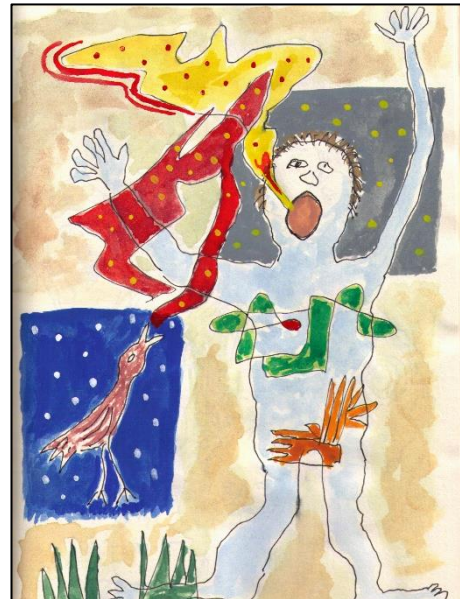
Kunst is kennis

Volgens de filosoof Hermann Broch moet je muziek en poëzie beschouwen als vormen van kennis.¹ Alle kennis, zegt hij, is een 'eeuwige toenadering tot het goddelijke', een streven naar de Logos. Dat is een omvattend, boven-rationeel weten omtrent oorsprong en doel van elk handelen. Het is alleen toegankelijk als gevoel en het beschikt over een eigen taal om de rijkdom aan kennis die het bevat tot uitdrukking te brengen, de taal van poëzie, muziek en andere kunst. Door hun symbolische aard fungeren die als spits in het voortschrijdende kennisproces. Zij scheppen voortdurend nieuwe vormen, die vervolgens aan een langdurig rationaliseringsproces worden onderworpen. In al hun verscheidenheid zijn zij allemaal gericht op het vinden van een subtiel evenwicht, het zijn pogingen 'om de voortijlende levensloop te transformeren in een statische toestand, een rust die als de benadering van het uiteindelijke de illusie vermag te schenken van de opheffing van tijd en dood.'

Broch ziet dit ideaal van kennis als een harmonisch evenwicht, waarin het rationele en het irrationele elkaar vinden en versterken in een creatief proces dat samenhangt met zelfonderzoek. De nagestreefde kennis is zowel metafysisch, alomvattend, als artistiek, hij schept orde, evenwicht, harmonie, alsook mathematisch, hij streeft naar exactheid, wetmatigheid en rationaliteit.

In dit proces speelt de overgang van kijken naar zien, van luisteren naar horen, en van denken naar weten een centrale rol. 'Iedereen kent uit eigen ervaring het verschijnsel dat kijken in zien verandert. In het simpele feit dat het eerste werkwoord onovergankelijk en het tweede overgankelijk is, schuilt een interessant en wezenlijk verschil: het werkwoord 'kijken' drukt een vorm van eenrichtingsverkeer uit. 'Zien' daarentegen veronderstelt een relatie tot iets dat gezien wordt. En dat is een wederkerige relatie, in die zin dat het geziene iets bewerkstelligt in degene die ziet.'

'De ervaring van net-zolang-kijken-tot-je-het-ziet is iedereen vertrouwd. Maar de overgang van kijken naar zien is een eigenaardig fenomeen, dat niet causaal te verklaren valt: het gebeurt plotseling, zonder aanwijsbare reden. Kijken is wel een noodzakelijke, maar niet een voldoende voorwaarde voor het zien. Het is niet de oorzaak van het zien: je kunt lang kijken zonder iets te zien, en plotseling word je getroffen door iets. Ik zie pas iets als ik me bewust word dát ik iets zie. Zien onttrekt zich aan de objectiviteit en de causaliteit van het empirisch controleerbare waarnemen. Het waargenomene lijkt mijn waarneming te bepalen, maar tegelijk geldt ook het omgekeerde.'

De vogel en de zanger

In de overgang van het een naar het ander vindt een transmutatie plaats. Er ontstaat een wereld, een toestand, *waarin de functie van de taal veranderd is*: die is geen beschrijving meer van de toestand, maar de uitdrukking dat je die toestand *bent*, dat je hem zelf belichaamt. Je komt door de overgang in een wereld waarin 'het woord vlees wordt', de taal een zijnstoestand aangeeft.

¹ Broch, *Gedanken zum Problem der Erkenntnis in der Musik*. Aangehaald in Piet Meeuse (1987), *De slang die in zijn staart bijt*, De Bezige Bij, Amsterdam, p. 113-118, 186.